

Mozaik spominov na kolega Vasilija Melika

Ignacij Voje

Življenjska pot in znanstveno delo Vasilija – za prijatelje Vasje – Melika sta bila izčrpno predstavljena v strokovnih revijah ob njegovih okroglih obletnicah, v impresivnem Melikovem zborniku in v zapisih po njegovem slovesu 28. januarja 2009, marsikaj neizrečenega pa je ostalo le v spominu njegovih sopotnikov. Ta prispevek sloni na mojem osebnem spominu in na zapiskih, ki sem si jih beležil ob zanimivih strokovnih in družabnih dogodkih, ki bi jih danes že mogli umestiti v sodobno zgodovino.

Vasilij Melik je diplomiral leta 1943, po osvoboditvi pa je svoje sile in sposobnosti posvetil raznim aktualnim nalogam. Pri tem mu je koristilo znanje jezikov, saj je prvo nekajmesečno zaposlitev našel leta 1945 kot prevajalec pri jugoslovanski tiskovni agenciji Tanjug, nato pa je bil poldrugo leto pomočnik ljubljanskega mestnega arhivarja Vladislava Fabjančiča in knjižničar Slovanske knjižnice v Turjaški palači, ki jo je vodila Rozka Štefanova. Pomagal je obnavljati dejavnost obeh institucij. Leta 1947 je bil imenovan za asistenta v tedanjem Historičnem seminarju Filozofske fakultete v Ljubljani. K nalogam asistenta je spadalo tudi vodenje seminarske knjižnice, v kateri je Melik postavil temelje njene sodobne ureditve. Ob fakultetni zaposlitvi je 1947–1952 honorarno predaval tudi na Višji pedagoški šoli v Ljubljani.

Sam sem na povabilo profesorja Gregorja Čremošnika, mojega kasnejšega mentorja, postal jeseni leta 1951 Čremošnikov asistent, prevzel pa sem tudi skrb za knjižnico, ker je Vasja v letih 1950–1951 odšel na služenje vojaškega roka. V knjižnici sem nadaljeval njegovo delo. V Inštitutu za zgodovino – tako se je leta 1948 preimenoval Historični seminar – je tedaj profesor Milko Kos predaval srednjeveško zgodovino in pomožne zgodovinske vede, profesor Čremošnik zgodovino južnih Slovanov, profesor Bogo Grafenauer zgodovino Slovencev, profesor Fran Zwitter občo zgodovino novega veka in profesor Josip Klemenc stari vek. Profesor Metod Mikuž je bil nosilec katedre za zgodovino narodnoosvobodilnega boja, kasneje pa je predaval še občo zgodovino in zgodovino narodov

Jugoslavije po prvi svetovni vojni. Po Čremošnikovi smrti leta 1958 je njegova predavanja začasno (do leta 1969) prevzel profesor Grafenauer.

Vasilij Melik je leta 1952 postal univerzitetni predavatelj za gospodarsko zgodovino na Ekonomski fakulteti. Ko so tam leta 1959 zaradi spremembe študijskega programa ta predmet ukinili, se je vrnil na Filozofsko fakulteto. Doktoriral je s temo *Volilni sistem na Slovenskem 1861–1918* (1959). Preden je bil (1960) izbran za docenta za zgodovino Srbov, Hrvatov in Makedoncev v 19. stoletju – kasneje preoblikovano v predmet zgodovina jugoslovanskih narodov (razen Slovencev), je moral predložiti habilitacijsko delo.¹ Recenzent njegove habilitacijske razprave z naslovom *Historiografija o zgodovini jugoslovanskih narodov v 19. stoletju* je bil profesor beograjske univerze dr. Dragoslav Janković. Leta 1969 je bil Vasilij Melik izvoljen za izrednega profesorja, njegova predavateljska pravica *venia legendi* pa je bila razširjena tudi na slovensko zgodovino za obdobje 19. stoletja.

Po letu 1960 sva si z Vasjo delila predmet zgodovina jugoslovanskih narodov, pri čemer sem sam predaval obdobje od naselitve do 18. stoletja, Vasja pa od 18. stoletja do 1918. Po smrti profesorja Kosa leta 1965 je občo zgodovino srednjega veka prevzel profesor Ferdo Gestrin, pomožne zgodovinske vede pa Božo Otorepec. Po letu 1969² sta si predmet zgodovina Slovencev in drugih jugoslovanskih narodov od 18. stoletja do prve svetovne vojne delila profesor Melik in profesor Janko Pleterski. Prvi je predaval obdobje do leta 1878, drugi pa kasnejši čas do začetka vojne. Po upokojitvi profesorja Pleterskega leta 1982 je Melik (od 1974 redni profesor) v celoti prevzel predavanja in seminarje iz slovenske zgodovine od 18. stoletja do prve svetovne vojne. Od leta 1982 je predaval tudi uvod v študij zgodovine, študentom slavistike pa slovensko kulturno zgodovino.

Kot pedagog je bil profesor Vasilij Melik izredno priljubljen pri študentih, saj je pedagoški poklic opravljal z vso vestnostjo in predanostjo, pa tudi sicer je bil študentom in mlajšim kolegom na razpolago z nasveti tako na oddelku kot ob priložnostnem druženju. Kot mentor ali član komisij pri magistrskem študiju ali pripravah doktorskih disertacij je z nasveti pripomogel k oblikovanju številnih mladih perspektivnih raziskovalcev.

Sodelavci oddelka smo bili vestni in predani svojemu poslanstvu. Čeprav so bile med nami nazorske in mnenjske razlike, smo vselej enotno in složno nastopali v prid oddelka in študentov; neuglašenosti, do katerih je občasno prišlo

¹ Habilitacijsko delo je sledilo doktorskemu; praviloma ni predstavljalo nadaljevanja raziskovalne teme disertacije, ampak je bilo plod raziskave druge tematike. Čeprav naj bi bilo obvezno, so ga predložili redki od profesorjev.

² Tega leta se je predmetnik razširil še s starim vzhodom, ki ga je predaval prof. Viktor Korošec.

v medsebojnih odnosih, se niso odražale navzven. Do razhajanj v kolektivu je prišlo zlasti konec petdesetih let, ko je bil primoran vrste profesorjev na Filozofski fakulteti zapustiti in se upokojiti profesor slovenske književnosti Anton Slodnjak, ki je bil kot »ideološki nasprotnik marksistične misli«¹ trn v peti komunističnim ideologom. Namišljeni vzrok za izvedbo že dlje časa načrtovane odstranitve izvrstnega strokovnjaka je bila objava njegove knjige *Geschichte der slowenischen Literatur* v Berlinu (1958). Knjiga, ki je v tujini žela pohvale, je bila doma deležna številnih ostrih ideoloških in naročenih kritik. Tudi Vasja je za Slovenski poročevalec 6. marca 1959 napisal tovrsten članek, zaradi katerega so se medosebni odnosi na oddelku ohladili. V tem ozračju se je Vasja posvetil delu in leta 1965 objavil knjigo *Volitve na Slovenskem 1861–1918*, v tesni strokovno-prijateljski navezi s Ferdinom Gestrinom pa se je lotil intenzivnega pisanja dela *Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do 1918* (1966). Prijateljstvo Gestrin-Melik se je razrahljalo konec sedemdesetih let prejšnjega stoletja zaradi različnega videnja vizije Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete.

Ko je leta 1960 odbor Zgodovinskega društva za Slovenijo v svoj delovni program sprejel ponovno preučitev in revizijo zgodovine Slovencev od 1860 do prve svetovne vojne, je poveril to nalogo Vasiliju Meliku, takrat že dobremu poznavalcu te problematike. To delo je v sodelovanju s timom predvsem mlajših sodelavcev potekalo dve desetletji. Rezultati so bili prvič predstavljeni na XII. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Kočevju leta 1963, formalno pa je bila ta tematika zaključena na XX. zborovanju v Ljubljani leta 1980. Večina referatov sodelavcev o prevrednotenju novejšje slovenske zgodovine in vsi Melikovi uvodni referati so bili objavljeni v Zgodovinskem časopisu. Žal to odlično organizirano timsko delo preučevanja slovenske zgodovine še nima dokončne zaokrožene podobe. Nadvse pomembno je bilo tudi Melikovo sodelovanje in spodbuda pri objavah bibliografije slovenske zgodovine, ki je od leta 1951 na deset let izhajala v Zgodovinskem časopisu.

Vasilij Melik je od leta 1973 do 2000 urejal osrednjo revijo slovenskih zgodovinarjev Zgodovinski časopis. Velikokrat me je spodbujal k objavi kakšne raziskave arhivskega gradiva ali referata na strokovnem ali znanstvenem srečanju doma ali v tujini v tej reviji. Kot dejaven sodelavec češkoslovaško-jugoslovanske komisije za zgodovino mi je predlagal, naj z referatom sodelujem na zasedanju komisije v Brnu leta 1975 (od 2. do 7. novembra). Ker do tedaj še nisem bil na Dunaju, je Vasja načrtoval najino potovanje na Češko tako, da sva se za en dan zaustavila na Dunaju. Bil je odličen vodič, saj sem do potankosti spoznal najimenitnejše znamenitosti Dunaja, začinjene z zgodovinskimi podrobnostmi 19. in 20. stoletja.

Zasedanje češkoslovaško-jugoslovanske komisije se je začelo 3. novembra popoldne. Naslednji dan, 4. novembra popoldne, sem imel predavanje o turških vpadih v slovenske dežele, ki je pri jugoslovanskih udeležencih vzbudilo še posebno zanimanje. Dne 6. novembra smo šli na ekskurzijo v znamenito arheološko najdišče Mikulčice. Po ogledu izkopanin smo kosili v bližnji kmetijski zadrugi. Zaradi popitega vina in piva smo bili veselo razpoloženi. Češkoslovaški gostitelji so v avtobusu želeli, da jim Jugoslovani zapojemo kakšno narodno pesem, jugoslovanski kolegi pa so izzvali k petju naju z Vasjo. Kot član Akademskega pevskega zbora sem prevzel to nalogo in spodbujal k prepevanju tudi Vasjo. Po dveh, treh enostavnih slovenskih narodnih pesmih sva na koncu zapela tudi pesem *Zabučale gore*, ki pa je poslovenjena češka pesem. Izzvala sva buren aplavz. Moram priznati, da sem prepeval le jaz, Vasja, ki ni bil pevec, pa je le odpiral usta. Bilo je prijetno in Vasji sem še vedno neizmerno hvaležen, da mi je omogočil stik s češkimi zgodovinarji, s katerimi sem nato nekaj časa ohranjal stike.

Vasilij Melik je kar dve mandatni dobi (1974–1977) opravljal nehvaležno dekansko funkcijo, česar se s hvaležnostjo spominjamo. V tem obdobju silovitih pritiskov v zvezi z reorganizacijo fakultete mu je s spretno politiko ob enotnosti fakultetnih sodelavcev uspelo preprečiti »tozdiranje« fakultete. Iz časa njegovega prvega dekanovanja naj opišem nepozaben doživljaj. Na fakulteti so vsako leto pripravljali sindikalne strokovne izlete. Gospa Andričeva, ki je bila na dekanatu zadolžena za študentske štipendije, je objavila razpis za izlet v Italijo. Prijavilo se je izjemno veliko sodelavcev fakultete, večinoma z ženami. Dne 14. oktobra 1974 smo se z dvema avtobusoma odpeljali iz Ljubljane. Krajši postanek za kavo je bil predviden v Bolzanu, kjer pa je zelo deževalo. Po približno pol ure smo se vsi vrnili na svoje sedeže v avtobusu, manjkal je edino hišnik fakultete Jože Poženel. Morali smo ga poiskati. Tajniku fakultete Antonu Pišku se je v iskalni akciji pridružil novo imenovani dekan Vasilij Melik. V nalivu sta obiskala vse okoliške gostinske lokale in v enem odkrila Jožeta, ki je sedel v kotu pred praznim kozarcem in se prerekal z natakarnjem glede plačila zapitka. Ponujal mu je stare, predvojne italijanske bankovce. Tajnik in dekan sta rešila zagato tako, da sta plačala Jožetov zapitek z veljavnim italijanskim denarjem in ga pospremila na avtobus.

Pot smo nadaljevali proti Penegalu v vedno močnejšem nalivu. Cesta se je začela vzpenjati, dež pa se je spremenil v sneg. Čeprav avtobusa nista bila opremljena za zimsko vožnjo, sta nas voznika varno pripeljala do hotela. Zgrnili smo se k recepciji, da bi si zagotovili ključke od sob. Gospa Andričeva se je mrzlično pogovarjala z vodjem recepcije. Izkazalo se je, da je rezervirala sobe le za en avtobus potnikov, udeležencev ekskurzije pa je bilo za dva. Uspelo mi je dobiti

ključ od sobe in z ženo sva se zadovoljno povzpela v tretje nadstropje. Ko pa sem odprl vrata, sta bila v sobi že nastanjena Mirko Stiplovšek z ženo Marcelo. Soba je imela namreč dvoje vrat in dva ključa, vanjo smo prišli vsak s svoje strani. Z ženo sva se vrnila v preddverje in se obupana zleknila v naslanjača. Kmalu za nama sta podobno nemočna prišla še novi dekan Vasja in njegova žena Ljuba. Zadrego je kmalu rešil šef recepcije in nama z Vasjo izročil ključke novih sob. Z ženo sva s strahom šla v dodeljeno sobo, ki je bila pravo presenečenje: dobila sva izredno lep apartma. Zjutraj sva izvedela, da nama je direktor hotela odstopil svojo sobo. Po obilnem zajtrku smo šli nekateri, tudi Vasja z ženo, na razgledno točko Pic Penegal (1737 m), od koder se je odpiral čudovit razgled na bližnje zasnežene vrhove. Dopoldne smo se z avtobusoma odpeljali v dolino in ob Gardskem jezeru občudovali bogate nasade jabolk.

Ob spominih na Vasjo ni mogoče zaobiti neformalnega oddelčnega (z)druženja »mlada katedra«, za katero je slišal le redkokdo od mlajših zgodovinarjev, v mojih spominskih beležkah pa je zelo opazna. Profesor Metod Mikuž je mlajše kolege na oddelku pritegnil v svoj delokrog in skupino poimenoval »mlada katedra«. V njej je bil Vasja pomemben član. Kdaj se je »mlada katedra« prvič zbrala in v kakšnem sestavu, nisem mogel ugotoviti. Skupaj smo praznovali rojstne dneve, podelitev kakšnega priznanja oz. nagrade ali konkretno pri meni rojstvo hčerke. V začetku je bilo naše »zatočišče« v gostilni pri »Češnovarju« pri Karlovškem mostu. Tja smo redno zahajali na »pohanega« piščanca in dobro vino. Pri »Češnovarju« smo se redno sestajali, dokler niso gostilne ob preureditvi Karlovške ceste porušili. Debate ob druženju so tekale o marsičem: o razmerah na fakulteti, o aktualnem političnem dogajanju, pa tudi o strokovnih vprašanjih ali temah. K veselemu razpoloženju je velikokrat prispeval tudi Vasja. Ko smo 17. januarja 1961 pri »Češnovarju« praznovali njegovo 40-letnico, smo bili poleg profesorja Mikuža navzoči še profesor Ferdo Gestrin, bibliotekarka Slavka Kajba Milič in jaz. Ko smo se istega leta 30. decembra zbrali v slovo od starega leta, pa se nam je pridružil tudi Mirko Stiplovšek, novo imenovani asistent profesorja Mikuža. Za praznovanje smo večkrat izbrali tudi znano ljubljansko gostilno Pri Žabarju. Za svoj rojstni dan 22. decembra pa nas je profesor Mikuž večkrat povabil kar k sebi domov. Zelo priljubljena za srečanja je bila tudi gostilna Drinovec v Šentjakobu pri Ljubljani. Ko smo z »mlado katedro« 5. marca 1976 pri »Češnovarju« praznovali mojo 50-letnico, je imel Vasja Melik krajši nagovor, ki ga je končal z besedami: »Radi te imamo!«

Po letu 1970 so se te srečanj udeleževale tudi žene. Tega leta se je v priprave vključil kolega Mirko Stiplovšek, ki je imel precejšnjo zaslombo pri takratnem predsedniku domžalske skupščine Jerneju Leniču. »Mlada katedra« se je sreče-

vala ob raznih priložnostih v Domžalah v gostilni Pri Kebru, še pogosteje pa na Kegljšču, kjer smo bili odlično postreženi. Takrat so se »mladi katedri« pridružili tudi Olga Janša Zorn, Dušan Nečak in Peter Vodopivec.

V soboto, 22. decembra 1979, popoldne se je »mlada katedra« zbrala v Velikih Laščah v gostilni Pri Kuklju, da skupaj z Metodom Mikužem proslavimo njegovo 70-letnico. Metod Mikuž je prišel h Kuklju iz Žukova nad Ortnekom, kamor se je po upokojitvi preselil v svoj vikend. Ob tej priložnosti nam je opisal svojo vlogo pri zadevi Slodnjak pred dvema desetletjema: »Kot dekan sem bil namreč pod hudim pritiskom takratnih političnih veljakov, predvsem je name pritiskal Boris Ziherl. Poklical sem Antona Slodnjaka k sebi na dekanat in mu predlagal, naj zaprosi za upokojitev. S to gesto ne bi spravil kolegov v zadrego, če bi prišlo na pedagoško znanstvenem svetu do glasovanja o njegovi izključitvi.« Vedelo se je, da je bila atmosfera na fakulteti takšna, da če bi na pedagoško znanstvenem svetu prišlo do glasovanja, večina ne bi podprla Slodnjakove izključitve. Slodnjak je po daljšem omahovanju Mikužev predlog sprejel. Kot nam je pripovedoval profesor Mikuž, je kasneje, leta 1967, Ziherl predlagal Antona Slodnjaka za člana SAZU, kar je ta tudi postal. Na koncu tega pojasnjevanja je Mikuž dodal: »Na nekem sprejemu sem se kasneje srečal s profesorjem Slodnjakom in se mu opravičil. To sem vam hotel povedati.« Srečanje ob Mikuževi 70-letnici v Velikih Laščah je bilo zadnje srečanje »mlade katedre« z njim. Profesor Mikuž je v 73. letu starosti leta 1982 umrl. Še enkrat smo se člani Oddelka za zgodovino šli poklonit profesorju Mikužu na grob v Veliki Polani 20. decembra 1989, ob njegovi 80-letnici. Bilo je precej snega in gazili smo do groba. Po minuti tišine sem potegnil iz žepa naprsnico z žganjem in vsak od navzočih je profesorju Mikužu v spomin srknil požirek krepke pijače.

Tudi Vasja je težila vloga, ki jo je moral odigrati ob izidu Slodnjakove Zgodovine slovenskega slovstva v nemščini (1958). S svojim prispevkom s kritiko Slodnjakovega dela je v zanemarljivi meri prispeval k Slodnjakovi odstranitvi s fakultete. Ko sva se verjetno leta 2007 vračala s fakultete, mi je nekje pri Drami nenadoma rekel: »Veš, to, kar sem takrat napisal v Delu³ v povezavi z Antonom Slodnjakom, ni bilo prav, zelo obžalujem.« Več ni povedal, pa tudi ga nisem o tem dejanju spraševal. Najin pogovor je stekel v drugo smer. Pred Namo se je najina pot ločila. Zadnja priložnost za srečanje z njim je bila ob mojem rojstnem dnevu konec februarja 2008; zelo mi je žal, da do snidenja ni prišlo. Poslovil se je 28. januarja 2009, natanko leto dni zatem, ko je vrste zgodovinarjev zapustila druga sopotnica »mlade katedre« Olga Janša Zorn.

³ Gre za Slovenski poročevalec, ki se je 1. maja istega leta preimenoval v Delo.

Vasilija Melika osebno kot tudi njegovo delo sem zelo cenil. Ko sem postal leta 1980 predstojnik Oddelka za zgodovino, sem Komisiji za odlikovanje Republike Slovenije posredoval predlog za njegovo odlikovanje. 15. januarja 1981 je bilo v prostorih Hotela Slon slavnostno srečanje slovenskih zgodovinarjev ob 60-letnici Vasilija Melika. Ob tej priložnosti sem imel slavnostni govor, v katerem sem povzel njegovo dotedanje znanstveno in strokovno delo. Istega leta 17. septembra pa je bil v Ribnici na Pohorju drugi simpozij o krajevni zgodovini. Ob odprtju simpozija je tedanji predsednik SZDL Mitja Ribičič Vasiliju Meliku izročil republiško odlikovanje, ki ga je Vasja v polni meri zaslužil.